

**TURUN
YLIOPISTO**

**Yhteiskunnallisen aktiivisuuden yhteys
koronavirusta koskeviin uskomuksiin
väestökyselyllä mitattuna**

Psykologia
pro gradu -tutkielma

Laatija:
Hilla Haaranen

21.3.2025
Turku

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Psykologia

Tekijä: Hilla Haaranen

Otsikko: Yhteiskunnallisen aktiivisuuden yhteys koronavirusta koskeviin uskomuksiin väestökyselyllä mitattuna

Ohjaaja: professori Johanna Kaakinen

Sivumäärä: 34 sivua

Päivämäärä: 21.3.2025

Tutkin tässä pro gradu -tutkielmassa yhteiskunnallisen aktiivisuuden yhteyttä ihmisten taipumukseen uskoa koronavirukseen liittyviä salaliittoteorioita ja misinformaatiota. Yhteiskunnallisella aktiivisuudella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa ihmisen pyrkimystä vaikuttaa erinäisin tavoin yhteiskuntaan, hallintoelimiin ja itselle merkityksellisiin asioihin. Yhteiskunnallisen aktiivisuuden yhteyttä koronavirususkomuksiin tutkitaan, sillä molemmat muuttujat linkittyvät vahvasti ihmisen kontrollintunteeseen. Tiedetään aiemman tutkimustiedon valossa, että yhteiskunnallinen aktiivisuus on yhteydessä voimakkaampaan kontrollintunteeseen, kun taas alhainen kontrollintunne lisää ihmisten taipumusta uskoa salaliittoteorioihin ja misinformaatioon. Tutkimuksessa otettiin huomioon vastaajien koulutustausta, ikä ja sukupuoli.

Tutkielman data perustuu Fostering Finnish Science Capital -tutkimushankkeen (FINSCI) Suomessa toteutettuun väestökyselyyn, joka lähetettiin satunnaisotannalla 5000:lle Suomessa asuvalle henkilölle. Kyselyyn vastasi 1132 ihmistä ja lopullisiin analyyseihin otettiin mukaan 937 tutkittavaa. Yhteiskunnallista aktiivisuutta mitattiin Nuorisobarometrissa (Ehrman ym., 2013) poimituilla väitteillä, jotka kartoittivat kolmea yhteiskunnallista vaikuttamisen tapaa: äänestyskäyttäytymistä, kansalaisaktivismia ja arkisia vaikuttamisen keinoja. Taipumusta uskoa koronaan liittyviin salaliittoteorioihin ja misinformaatioon mitattiin 17 uskomusväittämällä, jotka oli muodostettu FINSCI-tutkimushankkeeseen osallistuneen asiantuntijan tekemän työn pohjalta (Kaakinen ym., 2024). Väitteiden todenperäisyyteen uskomista arvioitiin seitsemänportaisella Likert-asteikolla.

Tämän pro gradu -tutkielman tulosten perusteella näyttäisi siltä, että yhteiskunnallisen aktiivisuuden tyyleistä äänestäminen on yhteydessä alhaisempaan taipumukseen uskoa koronaan liittyviin salaliittoteorioihin ja misinformaatioon. Sen sijaan kansalaisaktivismi ja arkiset vaikuttamisen keinot eivät näyttäisi olevan yhteydessä uskomustaipumukseen. Tulos tukee osittain aiempia tutkimuksia. Yhteys äänestämisen ja uskomustaipumuksen välillä löytyi myös silloin, kun vastaajien koulutustausta, ikä ja sukupuoli otettiin huomioon. Taustamuuttujista koulutustaustalla on yhteys uskomustaipumukseen. Korkeampi koulutustausta on yhteydessä alhaisempaan taipumukseen uskoa koronaan liittyviä salaliittoteorioita ja misinformaatiota, kun taas alhaisempi koulutus on yhteydessä korkeampaan uskomustaipumukseen.

Tutkimustulosten perusteella yhteiskunnallisella aktiivisuudella on yhteys uskomustaipumukseen. Yhteys selittyy mahdollisesti kontrollintunteella. Tulosten perusteella äänestyskäyttäytymiseltään aktiiviset ihmiset uskovat vähemmän koronaan liittyviä uskomuksia. Tätä yhteyttä on tärkeää tutkia tulevaisuudessa lisää. Mahdollisesti ihmisten äänestyskäyttäytymistä tukemalla ja siihen kannustamalla voidaan vaikuttaa ihmisten taipumukseen uskoa terveydelle haitallisia salaliittoteorioita ja misinformaatiota, sekä samalla uskomustaipumuksesta seuraaviin haitallisiin lieveilmiöihin.

Avainsanat: korona, misinformaatio, salaliittoteoriat, yhteiskunnallinen aktiivisuus

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Misinformaatio ja salaliittoteoriat	4
1.2	Covid-19-uskomustaipumus ja yhteiskunnallinen aktiivisuus	6
1.3	Tutkimuskysymykset ja hypoteesit	8
2	Menetelmät	10
2.1	Tutkittavat	10
2.2	Mittarit	12
2.2.1	Covid-19-uskomustaipumus	13
2.2.2	Yhteiskunnallinen aktiivisuus	13
2.2.3	Taustamuuttajat	14
2.3	Tutkimuksen kulku	15
2.4	Aineiston analysointi	15
3	Tulokset	17
3.1	Alustavat analyysit	17
3.2	Yhteiskunnallisen aktiivisuuden tyylien yhteydet Covid-19-uskomustaipumukseen	19
4	Pohdinta	23
4.1	Yhteiskunnallisen aktiivisuuden yhteys Covid-19-uskomustaipumukseen	23
4.2	Taustamuuttajien yhteys Covid-19-uskomustaipumukseen	24
4.3	Tutkimuksen vahvuudet ja rajoitteet	25
4.4	Jatkotutkimusehdotukset	27
4.5	Yhteenveto	29
	Lähteet	30
	Liitteet	34
	Liite 1. Covid-19-uskomustaipumusta mittaavat väitteet	34
	Liite 2. Yhteiskunnallista aktiivisuutta mittaavat väitteet	34

1 Johdanto

Vuonna 2019 Kiinasta lähti leviämään viruksen aiheuttama Covid-19-infektio, joka muotoutui lopulta pandemiaksi. Covid-19-pandemiaa voidaan pitää maailmanlaajuisena kriisinä, joka toi mukanaan vakavien terveyshaittojen lisäksi lieveilmiöitä, kuten sosiaalisessa mediassa leviäviä Covid-19-vale uutisia ja -salaliittoteorioita, sekä ihmisten yleistä epäluuloisuutta koronapandemiaa kohtaan (De Coninck ym., 2021).

Covid-19-pandemiasta on levinnyt maailmanlaajuisesti paljon misinformaatiota sekä erilaisia salaliittoteorioita (Butter & Knight, 2023; Stoica & Umbreş, 2021). Tällaiseen virheelliseen tietoon uskomisella on mahdollisesti haitallisia terveysvaikutuksia niin yksittäiselle ihmiselle kuin yhteisöllekin. Virheelliset uskomukset voivat esimerkiksi johtaa terveysohjeistusten noudattamatta jättämiseen (Allington ym., 2021) sekä vaikuttaa negatiivisesti karanteenien noudattamiseen, maskien käyttöön ja rokotteiden ottamiseen (Butter & Knight, 2023). Lisäksi salaliittoteorioihin uskomisen voi lisätä ihmisen ahdistusta, pelkoa sekä voimattomuuden tunnetta ja vaikuttaa tätä kautta myös psyykkiseen hyvinvointiin (Van Mulukom ym., 2022).

Virheellisiin koronaukomuksiin liittyvät terveys- ja yhteiskunnalliset haitat tekevät uskomusten taustalla vaikuttavien tekijöiden tutkimisesta ajankohtaista ja tärkeää. Jotta voitaisiin ymmärtää, millaiset tekijät altistavat ihmiset misinformaatiolle pandemian kaltaisessa kriisitilanteessa, tulee uskomustaipumuksen taustalla vaikuttavia tekijöitä tutkia. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan yhteiskunnallisen aktiivisuuden yhteyttä taipumukseen uskoa koronavirusta koskeviin uskomuksiin. Saatua tietoa voidaan hyödyntää mahdollisesti tulevaisuudessa, jos Covid-19-pandemian kaltaisia laajoja terveysuhkia tai -kriisejä esiintyy.

1.1 Misinformaatio ja salaliittoteoriat

Nykyisessä digitalisoituneessa maailmassa salaliittoteorioiden ja misinformaation leviäminen on nopeampaa kuin aiemmin (Butter & Knight, 2023; Douglas & Sutton, 2011; Bodner ym., 2021). Misinformaation käsite vaihtelee tutkimusten välillä, mutta tyypillisesti sillä viitataan tahattomasti tai tahallisesti levitettyyn virheelliseen tietoon. Tyypillisesti misinformaatiolla tarkoitetaan tahattomasti levitettyä virheellistä tietoa, kun taas disinformaatiolla tarkoitetaan tahallisesti levitettyä virheellistä tietoa (Gibbons & Carson, 2022). Erityisesti terveyteen liittyvä misinformaatio leviää tehokkaasti sosiaalisen median eri alustojen välityksellä

(Allington ym., 2021). Salaliittoteorioilla puolestaan tarkoitetaan erilaisia selityksiä merkittävälle maailmantapahtumille, joihin liittyy uskomus salaisista juonista tapahtumien taustalla vaikutusvaltaisten ja pahantahtoisten tahojen toimesta (Butter & Knight, 2023; Douglas ym., 2017; Douglas & Sutton, 2011; van Prooijen & Acker, 2015; Swami ym., 2016; Uscinski ym., 2016). Tyypillisesti salaliittoteoriat ovat ristiriidassa virallisten instituutioiden tai akateemisten lähteiden tarjoaman selityksen kanssa (Lukić ym., 2019). Salaliittoteoriat tarjoavat yksinkertaisen ja loogiselta tuntuvan selityksen monimutkaisille sosiaalisille ja poliittisille tapahtumille, ja niihin tyypillisesti liitettyjä elementtejä ovat salaisten juonten lisäksi peitelty informaatio sekä salatut motiivit juonien taustalla (Abalakina-Paap ym., 1999). Salaliittoteorioista ja misinformaatiosta käytetään tässä tutkimuksessa yleisnimitystä episteemisesti epäilyttävä väite tai -uskomus.

Van Prooijenin ja Douglasin (2017) mukaan kriisitilanteet voivat laukaista ihmisissä psykologisia reaktioita, jotka johtavat kokemukseen siitä, että ympäristö ja sen tapahtumat ovat epävarmoja, eikä niihin koeta voivan vaikuttaa kuten ennen. Tällainen epävarmuus ympäristössä lisää alttiutta salaliittoteorioiden ja muiden episteemisesti epäilyttävien väittämien omaksumiseen (Bodner ym., 2021). Alentuneen kontrollintunteen on havaittu lisäävän taipumusta uskoa salaliittoteorioihin (Van Mulukom ym., 2022; Van Prooijen & Acker, 2015), ja Covid-19-pandemia vaikutti ihmisten kontrollintunteeseen heikentävästi (Duan ym., 2024). Kriisitilanteet tekevät ihmisistä taipuvaisempia uskomaan salaliittoteorioihin, sillä ne tarjoavat selityksiä kriisitilanteille (Oleksy ym., 2021). Kriisillä tarkoitetaan merkittävää ja nopeaa yhteiskunnallista muutosta, jonka myötä vakiintuneet valtarakenteet, käyttäytymisnormit tai tiettyjen ihmisten tai ryhmien olemassaolo joutuvat kyseenalaistuksen kohteiksi (Van Prooijen & Douglas, 2017). Covid-19-pandemian voidaan ajatella muiden kriisien tavoin vaikuttaneen ihmisten taipumukseen uskoa pandemiaan tai virukseen liittyviä salaliittoteorioita ja muita episteemisesti epäilyttäviä väitteitä. Tässä tutkimuksessa taipumuksesta uskoa pandemiaan ja koronavirukseen liittyvään episteemisesti epäilyttävään tietoon käytetään termiä Covid-19-uskomustaipumus.

Ihmisen taipumusta uskoa salaliittoteorioihin on selitetty usealla eri tekijällä. Douglas kollegoineen (2017) erottelee taksonomiassaan kolme päämotiivia, jotka lisäävät yksilön todennäköisyyttä uskoa salaliittoteorioihin. Näitä taksonomian tasoja ovat episteemiset, eksistentiaaliset sekä sosiaaliset motiivit. Myös Butter ja Knight (2023) esittävät nämä tasot omassa kirjassaan selittävinä taustatekijöinä taipumukselle uskoa salaliittoteorioihin.

Episteemiset motiivit sisältävät esimerkiksi pyrkimyksen selviytyä epätietoisuuden kanssa sekä pyrkimyksen välttää sattumanvaraisuuden tunnetta. Eksistentiaaliset motiivit sisältävät esimerkiksi oman toimijuuden tunteen palauttamisen tarpeen, kun taas sosiaalisia motiiveja ovat esimerkiksi ihmisen tarve kokea kuuluvansa sisäryhmään ja kokea itsensä joko uniikkina yksilönä tai uhrina.

Ihmisellä on psykologinen tarve ymmärtää ympäristöään ja löytää selkeyttä epävarmuuden keskellä erityisesti silloin, kun koetaan voimattomuutta monimutkaisten ja stressaavien tapahtumien edessä (Abalakina-Paap ym., 1999; Van Prooijen & Acker, 2015). Tämä tarve vastaa Douglasin ja kollegoiden esittämiin episteemisiin ja eksistentiaalsiin motiiveihin, ja tällä tarpeella onkin selitetty salaliittoteorioihin uskomista.

1.2 Covid-19-uskomustaipumus ja yhteiskunnallinen aktiivisuus

Yhteiskunnallinen aktiivisuus on laaja käsite, jonka määritelmät vaihtelevat tutkimusten välillä. Yhden määritelmän mukaan yhteiskunnallisen aktiivisuuden ajatellaan koostuvan kaikista sellaisista ihmisen toiminnan ulottuvuuksista, jotka on suunniteltu joko vaikuttamaan suoraan hallintoelimiin sekä päätöksentekoprosessiin tai vaihtoehtoisesti epäsuorasti vaikuttamaan kansalaisyhteiskuntaan (Furman ym., 2022). Erään toisen määritelmän mukaan yhteiskunnallinen aktiivisuus on sitoutumista poliittisiin instituutteihin, prosesseihin sekä päätöksentekoon (Barrett & Pachi, 2019). Tässä pro gradu -tutkielmassa yhteiskunnallinen aktiivisuus nähdään ihmisen pyrkimyksenä vaikuttaa erinäisin tavoin yhteiskuntaan, hallintoelimiin sekä itselleen merkityksellisiin asioihin. Lisäksi tässä tutkimuksessa yhteiskunnallista aktiivisuutta tarkastellaan uudenslaisesta näkökulmasta, sillä se on jaettu kolmeen erilaiseen vaikuttamisen tyyliin, jotka ovat äänestäminen, kansalaisaktivismi ja arkiset vaikuttamisen keinot.

Douglasin ja kollegoiden (2017) kaikki salaliittoteorioihin uskomisen päämotiivit ovat sellaisia, joihin yhteiskunnallisen aktiivisuuden voidaan ajatella jollain tapaa vastaavan. Kuten aiemmin tuotiin ilmi, episteemisille motiiveille tyypillistä on, että niiden avulla pyritään välttämään sattumanvaraisuuden tunnetta ja selviämään epätietoisuuden kanssa. Ihmisen pyrkiessä vaikuttamaan itselleen tärkeisiin asioihin hän voi vähentää tunnetta siitä, että asiat tapahtuvat sattumalta. Lisäksi yhteiskunnallinen aktiivisuus vastaa eksistentiaalsiin motiiveihin, sillä ympäristön asioihin vaikuttamisen voidaan ajatella lisäävän toimijuuden

tunnetta. Yhteiskunnallinen aktiivisuus voi lisäksi vastata tarpeeseen kuulua sisäryhmään, jos omilla vaikuttamisen keinoilla pyritään linkittymään osaksi tiettyä ryhmää. Yhteiskunnallisen aktiivisuuden ja Covid-19-uskomustaipumuksen voidaankin katsoa mahdollisesti operoivan samojen päämotiivien kautta, jolloin näiden muuttujien välistä yhteyttä on perusteltua selvittää. Tässä tutkimuksessa päämotiiveja ei ole erikseen kartoitettu.

Yhteiskunnallisen aktiivisuuden ja salaliittoteorioihin uskomisen välillä on aiemmissa tutkimuksissa löydetty olevan yhteys. Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu korkeamman yhteiskunnallisen aktiivisuuden ja alhaisemman salaliittoteorioihin uskomisen olevan yhteydessä toisiinsa (Ardèvol-Abreu ym., 2020; Butler ym., 1995; Jolley & Douglas, 2014). Salaliittoteorioihin uskominen näyttäisi aiemman tutkimustiedon valossa olevan yhteydessä vähäisempään yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen. Butlerin ja kollegoiden (1995) tutkimuksessa tarkasteltiin John F. Kennedyn salamurhaan liittyvien salaliittoteorioiden vaikutusta ihmisten yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen. Tutkimuksessa havaittiin, että tällaisille salaliittoteorioille altistuminen vähensi tutkittavien aikomuksia äänestää sekä osallistumista muihin kuin vaaleihin liittyvään muodolliseen poliittiseen toimintaan. Tutkimuksen otanta oli kuitenkin melko pieni ($N = 54$), eikä tutkimuksessa kartoitettu tutkittavien aiempaa alttiutta uskoa salaliittoteorioihin.

Jolley ja Douglasin (2014) tutkimuksessa puolestaan altistettiin tutkittavia sellaisille salaliittoteorioille, jotka liittyivät hallituksen osallisuuteen liittyen merkittäviin tapahtumiin, kuten prinsessa Dianan kuolemaan. Salaliittoteorioita tukevalle tiedolle altistuminen heikensi tutkittavien aikomuksia osallistua politiikkaan verrattuna tutkittaviin, jotka vastaanottivat salaliittoteorioita kumoavaa tietoa. Tätä havaintoa selitettiin poliittisella voimattomuudella, eli tunteella siitä, että omilla pyrkimyksillä poliittiseen vaikuttamiseen ei ole suurta merkitystä.

Ardèvol-Abreun ja kollegoiden (2020) kyselytutkimuksessa kartoitettiin tutkittavien yhteiskunnallisen aktiivisuuden ja salaliittoteorioihin uskomisen välistä yhteyttä. Heidän tutkimuksessaan oli kyselyyn vastanneita Yhdysvalloista, Japanista, Iso-Britanniasta, Puolasta ja Virossa. Tutkimuksessa löydettiin vahva yhteys salaliittoteorioihin uskomisen ja korkeamman ulkoisen poliittisen voimattomuudentunteen kanssa. Ulkoisella poliittisellä voimattomuudella tarkoitettiin tutkimuksessa ihmisen uskomuksia siitä, ettei tavallinen kansalainen voi vaikuttaa politiikkaan, sillä johtoasemassa olevat ihmiset ja instituutiot eivät vastaa kansalaisten tarpeisiin. Ardèvol-Abreu kollegoineen päättelivät tutkimuksessaan lisääntyneen poliittisen

voimattomuuden vähentävän tutkittavien yhteiskunnallista aktiivisuutta. Saatua tulosta voi tutkijoiden mukaan selittää se, että salaliittoteorioille ovat tyypillisiä uskomukset vaikutusvaltaisesta eliitistä ajamassa omaa agendaansa tavallisen ihmisen kustannuksella. Tällaiset uskomukset voivat johtaa poliittiseen voimattomuuden tunteeseen.

Ardèvol-Abreu ja kollegat (2020) löysivät myös heikon yhteyden salaliittoihin uskomisen ja lisääntyneen sisäisen poliittisen voimattomuuden välillä. Tämä yhteys havaittiin vain Iso-Britanniassa toteutettua kyselytutkimusta tarkasteltaessa. Sisäisellä poliittisella voimattomuudella tarkoitettiin tutkimuksessa ihmisen kokemusta siitä, että hän on tarpeeksi pätevä ymmärtääkseen poliittisia kysymyksiä ja voidakseen vaikuttaa tehokkaasti politiikkaan. Löydetyn yhteyden heikkoutta selitettiin esimerkiksi sillä, että salaliittoihin uskomisen voi lisätä ihmisen kokemusta siitä, että hänellä on erityistä tietoa, jota muut eivät tiedä. Vastaavasti salaliittouskomukset voivat myös herättää ihmisessä ristiriitaisia ja epävarmoja tunteita, jotka lisäävät voimattomuuden tunnetta. Salaliittoihin uskomisen voi siis sekä voimaannuttaa että lisätä sisäisen poliittisen voimattomuuden tunteita, mikä voi selittää saatua heikkoa tulosta.

Aiemmissä aiheesta tehdyissä tutkimuksissa on tarkasteltu sitä, miten salaliittoteorioihin uskomisen on yhteydessä yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen. Muuttujien välisen yhteyden suuntaa ei kuitenkaan ole voitu osoittaa, ja tässä tutkimuksessa on päädytty tarkastelemaan yhteyttä siitä näkökulmasta, miten yhteiskunnallinen aktiivisuus on yhteydessä Covid-19-uskomustaipumukseen.

1.3 Tutkimuskysymykset ja hypoteesit

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan yhteiskunnallisen aktiivisuuden ja Covid-19-uskomustaipumuksen välistä yhteyttä.

Tutkimuskysymys on, ”onko yhteiskunnallisella aktiivisuudella yhteys Covid-19-uskomustaipumukseen, kun sukupuoli, ikä ja koulutustausta huomioidaan?”

Yhteiskunnallinen aktiivisuus on tässä tutkimuksessa jaettu kolmeen erilaiseen vaikuttamisen tyyliin, jotka ovat äänestäminen, kansalaisaktivismi sekä arkiset vaikuttamisen keinot. Oletus on, että yhteiskunnallinen aktiivisuus on yhteydessä Covid-19-uskomustaipumukseen huolimatta siitä, mitä yhteiskunnallisen vaikuttamisen tyyliä tarkastellaan. Kaikkien erilaisten

yhteiskunnallisen vaikuttamisen tyylien voidaan ajatella vastaavan aiemmin esiteltyihin kolmeen päämotiiviin, jotka selittävät myös salaliittoteorioihin uskomista. Näitä päämotiiveja ovat episteemiset, eksistentiaaliset ja sosiaaliset motiivit. Voidaan myös ajatella kaikkien yhteiskunnallisen vaikuttamisen tyylien tarjoavan ihmisille jonkinlaista kontrollintunnetta, vaikka tässä tutkimuksessa kontrollintunnetta ei ole mitattu. Näin ollen korkeamman yhteiskunnallisen aktiivisuuden oletetaan olevan yhteydessä alhaisempaan Covid-19-uskomustaipumukseen, sillä molemmat muuttujat operoivat samojen päämotiivien kautta, ja molempien muuttujien ja kontrollintunteen väliltä on löydetty aiemmissa tutkimuksissa yhteys.

Yhteiskunnallisen aktiivisuuden ja Covid-19-uskomustaipumuksen välistä yhteyttä on tärkeää tutkia, sillä virheellisen tiedon leviäminen on digitalisoituneessa yhteiskunnassa nopeaa. Erityisesti terveyteen liittyvän misinformaation uskomisesta voi seurata haitallisia lieveilmiöitä, jotka vaikuttavat niin ihmisten terveyskäyttäytymiseen kuin yhteiskunnallisellakin tasolla. Ymmärtämällä paremmin Covid-19-uskomustaipumukselle altistavia tekijöitä, voidaan kehittää interventioita, joiden avulla misinformaation uskomiseen voidaan pyrkiä vaikuttamaan, ja näin lieventämään siitä seuraavia negatiivisia lieveilmiöitä.

2 Menetelmät

2.1 Tutkittavat

Tässä tutkimuksessa käytettävä otos on kerätty osana Fostering Finnish Science Capital - tutkimushankkeen (FINSCI) kyselytutkimusta, jossa kartoitettiin suomalaisten uskomuksia sekä tieteeseen liittyviä ajatuksia. FINSCI-tutkimushankkeen uskomuskysely lähetettiin vuoden 2021 syyskuussa postitse 5000:lle satunnaisotannalla poimitulle Suomessa asuvalle 18–75- vuotiaalle, joiden tiedot saatiin väestötietoviraston osoiterekisterin kautta. Kyselyyn vastasi yhteensä 1132 henkilöä, eli vastanneiden osuus oli noin 23 %. Vastanneiden henkilöiden olennaiset tutkimuksessa käytettävät taustamuuttujien kuvailevat tunnusluvut on kuvattu tarkemmin alla Taulukossa 1.

Taulukko 1

Taustamuuttujien otoskoot, keskiarvot ja keskihajonnat tai prosentuaalinen osuus, N = 1106–1132

Muuttuja	N	Ka	Kh
Ikä	1106	51.57	16.54
Sukupuoli		%	
Naiset	574	50.7	
Miehet	528	46.6	
Muunsukupuoliset	9	0.8	
Ei ilmoitettu	21	1.9	
Koulutustausta			
Muut	81	7.2	
Perus- tai kansakoulu	101	8.9	
Toisen asteen tutkinto	374	33.0	
Korkeasti koulutetut	554	48.9	
Ei ilmoitettu	22	0.2	

Aineistosta poistettiin sellaiset tutkittavat, jotka eivät olleet ilmoittaneet sukupuoltaan sekä muunsukupuoliset, sillä heitä oli liian vähän, jotta tilastollisia analyysejä olisi voinut tehdä. Sukupuolensa ilmoittamatta jättäneitä ja muunsukupuolisia oli vastanneista 30 tutkittavaa (2.7 % datasta). Lisäksi tutkittavista poistettiin sellaiset vastaajat, jotka eivät olleet vastanneet

kaikkiin yhteiskunnallista aktiivisuutta sekä Covid-19-uskomustaipumusta mittaaviin kysymyksiin, eli 130 tutkittavaa (11.5 % datasta). Alustavien analyysien jälkeen (ks. Aineiston analysointi) kolme yhteiskunnallista aktiivisuutta koskevaa väitettä jätettiin pois analyyseista. Tutkittavat, jotka olivat jättäneet vastaamatta osaan tai kaikkiin näistä poistetuista väitteistä voitiin pitää siten mukana lopullisissa analyyseissa ilman, että vastaamattomuus vaikutti tuloksiin. Lisäksi aineistosta poistettiin vielä sellaiset vastaajat, jotka olivat vastanneet epä johdonmukaisesti Covid-19-väitteisiin ”koronarokotteilla istutetaan ihmisiin mikrosiru heidän tahtomattaan” ja ”koronarokotteissa ei ole mikrosirua”. Epä johdonmukaisesti vastanneita tutkittavia poistettiin 20 kappaletta (1.8 % datasta). Tämän avulla saatiin karsittua aineistosta vastaajat, joiden voitiin epäillä vastanneen kyselyyn huolimattomasti. Myös vastaajat, joilta puuttui tiedot koulutustaustasta tai iästä poistettiin, jotta analyyseihin saatiin mukaan sellaiset vastaajat, joilla oli kaikki taustamuuttujien tiedot raportoituna. Tämän myötä aineistosta poistui 15 (1.3 % datasta) tutkittavaa. Kaikkien poistojen myötä lopullisiin analyyseihin otettiin mukaan 937 tutkittavaa.

Lopullisiin analyyseihin mukaan otetuista tutkittavista perus- tai kansakoulun käyneitä oli 79 (8.4 %), toisen asteen tutkinnon suorittaneita 305 (32.6 %), korkeasti koulutettuja 488 (52.1 %) ja muut kategoriaan meneviä 65 (6.9 %). Lopullisissa analyyseissa mukana olleista vastaajista miehiä oli 453 (48.3 %) ja naisia 484 (51.7 %). Vastaajien iät vaihtelivat edelleen 18–76 vuoden välillä. Vastaajien iän keskiarvo oli $\bar{x} = 51.21$ vuotta ja keskihajonta $s = 16.47$.

Jotta analyyseihin mukaan otetun otoksen yleistettävyyttä voitiin tarkastella, suoritettiin aineistolle katoanalyysi. Katoanalyysissä verrattiin analyyseihin mukaan otettua otosta ($N = 937$) siihen 5000 ihmisen joukkoon, joille kysely oli lähetetty. Alkuperäiselle sekä lopulliselle otokselle tehtiin ristiinvertailu Khiin neliötestillä. Havaittiin, että ikäjakaumien välillä oli tilastollisesti merkitseviä eroja ($p < .001$). Lopullisissa analyyseissa nuoremmat tutkittavat (18–30- vuotiaat) sekä 36–40- ja 46–55-vuotiaat olivat aliedustettuina verrattuna alkuperäiseen otokseen. Sen sijaan 61–75-vuotiaat olivat lopullisissa analyyseissa yliedustettuina. Muissa ikäryhmissä merkittäviä eroja alkuperäisen ja lopullisen otoksen välillä ei ollut.

Lisäksi tarkasteltiin eroja kyselyn vastaanottaneiden henkilöiden sekä lopullisiin analyyseihin mukaan otettujen tutkittavien sukupuolien jakaumissa. Ryhmille tehtiin Khiin neliötesti, jonka perusteella havaittiin sukupuolijakaumien välillä olevan tilastollisesti merkitsevä ero ($p <$

.001). Kuitenkin residuaalipisteitä tarkasteltaessa havaittiin, että erot olivat pieniä (residuaalipisteet $n. \pm 1$). Erot ryhmien sukupuolijakaumissa eivät siis poikkea toisistaan merkittävästi käytännössä.

Uskomuskyselytutkimukselle on annettu myönteinen lausunto Turun yliopiston ihmistieteiden eettiseltä toimikunnalta. Tutkittaville tiedotettiin kyselyn alussa, että saatu aineisto kerätään tieteellistä tutkimusta varten. Tutkittaville kerrottiin, että saaduista tuloksista kirjoitetaan tieteellisiä julkaisuja, ja että aineisto jaetaan avoimesti IDA-tutkimustietokannassa, jotta muutkin tutkijat voivat käyttää aineistoa. Aineisto julkaistaan kuitenkin sellaisessa muodossa, ettei yksittäistä tutkittavaa pysty siitä tunnistamaan. Kerättyä aineistoa on mahdollista käyttää muissakin tutkimuksissa, tietokirjoissa tai vastaavissa esityksissä. Kaikki kyselyyn vastanneet ovat antaneet suostumuksensa osallistua tutkimukseen sekä heidän vastaustensa käyttämiseen osana muuta kerättyä dataa tieteellistä tutkimusta varten.

2.2 Mittarit

Vastaajille lähetetyssä uskomuskyselyssä oli 78 erilaista väittämää salaliittoteorioista sekä erilaisista uskomuksista, ja väittämät oli jaettu erilaisiin aihealueisiin. Tässä tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan vain Covid-19-virukseen liittyviä väitteitä. Muut väitteet koskivat yleisiä salaliittoteorioita, pseudotieteellisiä uskomuksia, suomalaisia yliluonnollisia uskomuksia, ilmastonmuutokseen liittyviä salaliittoteorioita sekä muita salaliittoteorioita. Näiden lisäksi joukossa oli yksittäiset väittämät liittyen Jumalaan, sekä hyvyteen ja pahuuteen.

Kyselyssä kartoitettiin myös vastaajien yhteiskunnallista aktiivisuutta. Lisäksi kyselyssä selvitettiin lukuisia muita osamuuttujia, esimerkiksi vastaajien verkkopalveluiden ja medioiden käyttöä, heidän luottamustaan eri tiedotusvälineisiin sekä yhteiskunnassa toimiviin toimijoihin ja vastaajien QAnonin tuntemusta sekä koronavirusrokotteen ottamista. Tässä tutkimuksessa keskityttiin Covid-19-virukseen liittyviin uskomuksiin ja yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen, joiden mittarit on kuvattu tarkemmin alla.

2.2.1 Covid-19-uskomustaipumus

Covid-19-virukseen liittyviä uskomusväitteitä oli kyselyssä 17 kappaletta (Liite 1). Nämä Covid-19-uskomusväitteet on muodostettu FINSCI tutkimushankkeeseen osallistuneen asiantuntijan tekemän tutkimustyön pohjalta (Kaakinen ym., 2024).

Kyselyssä vastaajia ohjeistettiin arvioimaan, ovatko he kuulleet esitetyn väitteen aikaisemmin, jolloin vastausvaihtoehdoksi tarjottiin vaihtoehtoja 1 = kyllä tai 0 = ei. Lisäksi vastaajat arvioivat, kuinka samaa mieltä he ovat väitteen kanssa. Tätä arvioitiin seitsenportaisella Likert-asteikolla, jossa vastausvaihtoehdot olivat 1 = vahvasti eri mieltä, 2 = eri mieltä, 3 = vähän eri mieltä, 4 = ei eri eikä samaa mieltä, 5 = vähän samaa mieltä, 6 = samaa mieltä ja 7 = vahvasti samaa mieltä. Yksi Covid-19-uskomusväite ” 11 = koronarokotteissa ei ole mikrosirua” oli käänteisesti muotoiltu, ja se on otettu analyysija tehdessä huomioon.

Covid-19-uskomusten vastauksista muodostettiin summamuuttuja, joka kuvaa ihmisen Covid-19-uskomustaipumuspiirrettä, eli kuinka taipuvainen ihminen on uskomaan erilaisia Covid-19-virukseen liittyviä episteemisesti epäilyttäviä väitteitä ja salaliittoteorioita. Kyseistä mittaria on käytetty aiemmassa tutkimuksessa (Kaakinen ym., 2024), jossa mittarin Cronbachin alfaksi on raportoitu $\alpha = .92$. Mittarilla oli mahdollista saada pisteitä välillä 17–119, jolloin 17 pistettä kuvasti alhaisinta Covid-19-uskomustaipumusta ja 119 suurinta.

2.2.2 Yhteiskunnallinen aktiivisuus

Yhteiskunnallista aktiivisuutta mitattiin kyselyssä 21 väitteen avulla (Ehrman ym., 2013; Liite 2). Väitteillä kartoitettiin, millä erilaisilla tavoilla vastaaja on pyrkinyt vaikuttamaan itselleen tärkeisiin asioihin viimeisten viiden vuoden aikana. Vastausvaihtoehtoina oli vastata joko 1 = kyllä, 0 = ei tai ”en halua vastata”.

Yhteiskunnallinen aktiivisuus koostui kyselyssä 21 erilaisesta vaikuttamisen keinosta, mutta analyysija varten tietoa tiivistettiin tekemällä vastauksille pääkomponenttianalyysi. Lopulta yhteiskunnallinen aktiivisuus jaettiin pääkomponenttianalyysin tulosten perusteella kolmeen tyyliin, jotka on nimetty kuvastamaan niitä vaikuttamisen keinoja, jotka latautuivat kullekin komponentille. Yhteiskunnallisen aktiivisuuden tyyliä olivat kansalaisaktivismi, arkiset vaikuttamisen keinot ja äänestämisen.

Kansalaisaktiivisuuden alle latautuivat voimakkaimmin pääkomponenttianalyysin perusteella väittämät ”asettuminen ehdolle vaaleissa”, ”vaalityön tekeminen ehdokkaan puolesta”, ”keskustelutilaisuuksiin tai kokouksiin osallistuminen esim. koulussa, nuorisotalolla tai jossain järjestössä”, ”aktiivinen toimiminen esim. nuorisovaltuustossa tai jossain järjestössä”, ”nimien kerääminen aloitteeseen, vetoomukseen tai adressiin (myös netissä)”, ”kirjoittaminen lehden yleisönosastoon”, ”keskusteluun osallistuminen päättäjien kanssa tarkoituksena vaikuttaa päätöksentekoon” sekä ”vapaaehtoistyö”. Arkisten vaikuttamisen keinojen komponentille voimakkaimmin latautuivat väittämät ”palautteen antaminen jostain palvelusta”, ”aloitteen, vetoomuksen tai adressin allekirjoittaminen (myös netissä)”, ”osallistuminen mielenosoitukseen”, ”osallistuminen lakkoon koulussa tai työpaikalla”, ”osallistuminen maksu- tai ostoboikottiin”, ”toiminta porukalla jonkin asian puolesta tai vastaan”, ”poliittisista asioista keskusteleminen sosiaalisessa mediassa tai nettiforumilla” sekä ”ostopäätöksillä vaikuttaminen”. Äänestämisen komponentille latautuivat väittämät ”äänestäminen” ja ”äänestämättä jättäminen”. Väite ”äänestämättä jättäminen” on käänteinen, ja se on otettu analyyseissa huomioon.

Pääkomponenttianalyysin perusteella laskettiin regressiota käyttäen kullekin vastaajalle komponenttipistemäärät, jotka kuvastavat sitä, kuinka taipuvainen vastaaja on käyttämään kutakin kolmea vaikuttamisen keinoa. Aineiston analyyseissä käytettiin näitä komponenttipistemääriä.

2.2.3 Taustamuuttujat

Uskomuskyselyssä kartoitettiin erilaisia taustamuuttujia vastaajilta. Näitä olivat vastaajien sukupuoli, ikä, asuinalue ja kotikieli. Lisäksi heiltä kysyttiin, ovatko he syntyneet Suomessa, ovatko heidän äitinsä ja isänsä syntyneet Suomessa, kokivatko vastaajat kuuluvansa johonkin tiettyyn vähemmistö- tai erityisryhmään, mikä vastaajien korkein suorittama koulutus oli, missä ammatissa vastaajat olivat vastaushetkellä, millainen perhetilanne heillä oli ja millainen talouden nettovarallisuus eli kotitalouden toimeentulo oli. Tässä tutkimuksessa mukaan tulosten analysointiin valittiin taustamuuttujista vastaajien sukupuoli, ikä ja koulutustausta.

Sukupuoli oli kaksiluokkainen kategorinen muuttuja, kun taas ikä oli jatkuva muuttuja. Koulutustausta otettiin analyyseihin mukaan kategorisena muuttujana, joka koostui neljästä luokasta. Nämä luokat olivat perus- tai kansakoulun käyneet, toisen asteen tutkinnon suorittaneet, korkeakoulutetut sekä muut. Koulutusluokka ”muut” sisälsi vastaajat, jotka eivät

joko kokeneet koulutustaustansa sopivan muihin vaihtoehtoihin tai heillä ei ollut muodollista koulutusta.

2.3 Tutkimuksen kulku

Aineiston keruu toteutettiin siten, että uskomuskysely lähetettiin satunnaisesti väestötietorekisteristä valituille henkilöille postitse 2021 syyskuussa. Uskomuskysely sisälsi useista aiheista erilaisia väitteitä, joita vastaajat ohjeistettiin arvioimaan. Kyselyn alussa vastaajille kerrottiin, että kyselyn avulla tarkoituksena on kerätä tietoa suomalaisten uskomuksista ja tieteeseen liittyvistä ajatuksista. Vastaajien oli mahdollista vastata kyselyyn joko paperilomakkeella tai verkossa. Vastaamiseen kuuluva arvioitu aika oli noin 15–20 minuuttia. Henkilöt, jotka jättivät vastaamatta lähetettyyn kyselyyn, saivat postitse muistutuskirjeen vielä syksyn 2021 aikana. Lopulta 864 henkilöä vastasi kyselyyn paperilla ja 268 verkossa, eli kyselyyn vastanneita oli yhteensä 1132 kappaletta.

Uskomuskyselyn alussa vastaajia ohjeistettiin lukemaan kaikki väittämät huolella ja valitsemaan sitten vaihtoehtoista se, joka kuvaa parhaiten heidän omaa mielipidettään. Vastaajille tiedotettiin, ettei väittämiin ole olemassa oikeita tai väärä vastauksia, ja että todennäköisesti ensimmäisenä mieleen tuleva vaihtoehto on paras. Kysymyksiin vastaaminen tapahtui joko valitsemalla vaihtoehto, rastittamalla ruutu tai kirjoittamalla vastaus viivan osoittamaan kohtaan.

2.4 Aineiston analysointi

Tutkimuksen tilastolliset analyysit tehtiin IBM SPSS Statistics 29 -ohjelmalla. Tutkimuksessa riippumaton muuttuja oli ihmisen yhteiskunnallinen aktiivisuus, joka jaettiin pääkomponenttianalyysin avulla kolmeen komponenttiin kansalaisaktivismi, arkiset vaikuttamisen keinot ja äänestämisen. Analyyseissä käytettiin komponenttipistemääriä, jotka olivat jatkuvia muuttuja. Riippuvana muuttujana tutkimuksessa oli Covid-19-uskomustaipumus, joka oli jatkuva muuttuja. Näiden lisäksi analyyseissa tarkasteltiin kovariaatteina vastaajien ikää, sukupuolta sekä koulutustaustaa. Ikä oli jatkuva muuttuja, kun taas sukupuoli oli kategorinen kaksiluokkainen muuttuja, joka dummy-koodattiin (1 = mies, 0 = nainen). Koulutustaustasta muodostettiin neljäloukkainen kategorinen muuttuja (1 = muut, 2 = perus- tai kansakoulun käyneet, 3 = toisen asteen tutkinnon suorittaneet ja 4 = korkeakoulutetut).

Pääkomponenttianalyysi aloitettiin tarkastelemalla vastausten jakaumia. Kolmeen väitteeseen, jotka olivat ”rakennuksen valtaaminen”, ”kansalaistottelemattomuus tai suora toiminta” sekä ”väkivalta”, oli tullut alle 1 % ”kyllä” -vastauksia, joten ne jätettiin pois analyysistä.

Muuttujille laskettiin tetrakoriset korrelaatiot, jotka soveltuvat dikotomisten muuttujien korrelaatioiden tarkasteluun. Tetrakorisisista korrelaatioista muodostettu korrelaatiomatriisi analysoitiin paralleelitestillä, joka ehdotti kolmea komponenttia. Komponentit selittivät yhteensä 58 % muuttujien varianssista (komponentti 1: 26 %, komponentti 2: 22 %, komponentti 3: 11 %). Sen jälkeen laskettiin regressiomenetelmällä jokaiselle osallistujalle komponenttipistemäärät, joita käytettiin analyyseissä.

Muuttujien normaalijakautuneisuutta tarkasteltiin Kolmogorov-Smirnovin testillä. Covid-19-salaliittoteoriauskomustaipumus, kansalaisaktivismi, arkiset vaikuttamisen keinot, äänestäminen, ikä, sukupuoli sekä koulutustausta poikkesivat kaikki merkitsevästi normaalijakaumasta (Kolmogorov-Smirnov $p < .001$). Histogrammeja ja sirontakuvioita tarkastelemalla muuttujista Covid-19-salaliittoteoriauskomustaipumus, kansalaisaktivismi ja äänestäminen, ikä sekä koulutustaso eivät olleet silmämääräisesti tarkasteltuina normaalisti jakautuneita, kun taas arkiset vaikuttamisen keinot oli silmämääräisesti normaalisti jakautunut. Kolmogorov-Smirnovin testi kuitenkin antaa tilastollisesti merkitsevän tuloksen silloin, kun otoskoko on suuri. Tässä tutkimuksessa otoskoko oli sen verran iso ($N > 50$), että keskeiseen raja-arvoväliin vedoten voidaan olettaa muuttujien jakautuneen normaalisti. Analyyseissa voitiin siis tähän perustuen käyttää parametrisiä testejä. Analyyseihin otettiin mukaan vain sellaiset tutkittavat, joilta ei puuttunut havaintoja ($N = 937$).

Seuraavaksi yhteyksiä muuttujien välillä tarkasteltiin korrelaatiokertoimien välillä. Korrelaatiokertoimien tarkastelun jälkeen tehtiin regressiomalli, jossa tarkasteltiin riippumattomien muuttujien yhteyttä Covid-19-uskomustaipumukseen. Seuraavaksi katsottiin mallin standardoituja residuaalipistemääriä. Muutaman tutkittavan ($N = 11$) kohdalla residuaalipisteet ylittivät mallin hyvää ennustettavuutta kuvaavan rajan (residuaalin itseisarvo > 3), joten tällaiset tutkittavat poistettiin viimeisestä analyysistä. Poistojen jälkeen regressiomalli sovitettiin uudelleen aineistoon.

3 Tulokset

3.1 Alustavat analyysit

Analyysien alussa tarkasteltiin Covid-19-uskomustaipumuksen, kansalaisaktiivisuuden, arkisten vaikuttamisen keinojen sekä äänestämisen keskiarvoja, keskihajontoja sekä saatuja pienimpiä ja suurimpia arvoja. Yhteiskunnallisen aktiivisuuden tyylejä tarkasteltaessa käytettiin komponenttipistemääriä. Nämä kuvailevat tunnusluvut on esitetty Taulukossa 2.

Taulukko 2

Riippuvan ja riippumattomien muuttujien keskiarvot, keskihajonnat, sekä pienimmät ja suurimmat saadut arvot, N = 937

Muuttuja	Ka	Kh	Min	Max
Covid-19-uskomustaipumus	39.46	13.68	22	102
Kansalaisaktiivisuus	-0.02	0.75	-1.11	5.10
Arkiset vaikuttamisen keinot	0.04	0.79	-2.66	3.28
Äänestämisen	.002	0.86	-4.69	2.04

Seuraavaksi tarkasteltiin riippumattomien ja riippuvan muuttujan histogrammeja, joista nähtiin Covid-19-uskomustaipumuksen ja kansalaisaktiivisuuden kuvaajien olevan oikealle vinoja, kun taas äänestämisen kuvaaja oli hieman vasemmalle vinoutunut. Silmämääräisesti tarkasteltuna arkisten vaikuttamisen keinojen kuvaaja noudatti normaalijakaumaa.

Sirontakuvioita tarkastelemalla Covid-19-salaliittoteoriauskomustaipumuksen ja yhteiskunnallisen aktiivisuuden välillä ei havaittu selkeää lineaarista yhteyttä riippumatta siitä, mitä yhteiskunnallisen aktiivisuuden tyyliä tarkasteltiin. Covid-19-uskomustaipumuksen sekä yhteiskunnallisen aktiivisuuden eri tyylien välisiä mahdollisia yhteyksiä tarkasteltiin Pearsonin korrelaatiokertoimella. Korrelatiivisia yhteyksiä katsottiin sekä yhteiskunnallisen aktiivisuuden tyylin ja Covid-19-uskomustaipumuksen välillä että eri yhteiskunnallisen aktiivisuuden tyylien välillä. Myös taustamuuttujien korrelatiivisia yhteyksiä Covid-uskomustaipumukseen ja yhteiskunnallisen aktiivisuuden tyyliin tarkasteltiin. Muuttujien väliset korrelaatiokertoimet on esitetty taulukossa 3.

Taulukko 3

Covid-19-uskomustaipumuksen, yhteiskunnallisen aktiivisuuden ja taustamuuttujien väliset korrelaatiokertoimet, N = 937

Muuttuja	1	2	3	4	5	6	7
1. Covid-19-uskomustaipumus	–						
2. kansalaisaktivismi	.026	–					
3. arkiset vaikuttamisen keinot	-.084*	-.138*	–				
4. äänestäminen	-.220*	-.089*	-.010	–			
5. koulutustausta	-.238*	.063	.122*	.139*	–		
6. sukupuoli	.020	-.039	-.113*	-.005	-.079*	–	
7. ikä	-.019	.035	-.305*	-.156*	-.193*	.081*	–

* $p < .05$

Taulukon 3 korrelaatiokertoimia tarkastelemalla havaittiin, että äänestämisen ja Covid-19-uskomustaipumuksen välillä oli heikko negatiivinen korrelaatio ($r = -.220$). Covid-19-uskomustaipumuksen ja arkisten vaikuttamisen keinojen välillä havaittiin myös heikko negatiivinen korrelaatio ($r = -.084$). Yhteiskunnallisen aktiivisuuden tyyleistä vain kansalaisaktivismi ei näyttänyt olevan merkitsevästi yhteydessä Covid-19-uskomustaipumukseen. Yhteiskunnallisen aktiivisuuden eri tyylien välisiä korrelaatioita tarkasteltaessa havaittiin, että kansalaisaktivismi korreloi heikosti äänestämisen kanssa. Korkeampi kansalaisaktivismi oli yhteydessä vähäisempään äänestyskäyttäytymiseen. Myös arkiset vaikuttamisen keinot olivat käänteisessä yhteydessä äänestyskäyttäytymiseen, mutta korrelaatio oli heikko. Lisäksi arkiset vaikuttamisen keinot korreloivat heikosti kansalaisaktivismin kanssa. Muuttujien väliset korrelaatiokertoimet olivat kuitenkin sen verran pieniä ja tutkimuksen aineisto sen verran suuri, että yhteiskunnallisen aktiivisuuden tyyliä voitiin laittaa kaikki samaan malliin ilman, että niiden väliset korrelaatiot vaikuttaisivat merkitsevästi tuloksiin.

Tämän jälkeen tarkasteltiin vielä taustamuuttujien, eli koulutustaustan, sukupuolen ja iän, yhteyksiä sekä Covid-19-uskomustaipumukseen että yhteiskunnallisen aktiivisuuden tyyliin Pearsonin korrelaatiokertoimella. Korrelaatiokertoimia tarkastelemalla havaittiin, että koulutustaustalla oli heikko negatiivinen yhteys Covid-19-uskomustaipumukseen ($r = -.238$), ja heikko positiivinen yhteys sekä arkisiin vaikuttamisen keinoihin ($r = .122$) että äänestämiseen ($r = .139$). Sukupuolella havaittiin olevan heikko negatiivinen yhteys arkisiin vaikuttamisen keinoihin ($r = -.113$). Iällä havaittiin olevan kohtalainen negatiivinen yhteys arkisiin vaikuttamisen keinoihin ($r = -.305$) ja heikko negatiivinen yhteys äänestämiseen ($r = -.156$).

3.2 Yhteiskunnallisen aktiivisuuden tyylien yhteydet Covid-19-uskomustaipumukseen

Yhteiskunnallisen aktiivisuuden tyylien yhteyttä Covid-19-uskomustaipumukseen analysoitiin regressioanalyysillä, jossa riippuvana muuttujana oli Covid-19-uskomustaipumus ja riippumattomina muuttujina kaikki yhteiskunnallisen aktiivisuuden tyyliä. Mallissa kontrolloitiin kiinnostuksen kohteena olevat kovariaatit eli tutkittavien ikä, sukupuoli ja

koulutustausta. Malli selitti Covid-19-uskomustaipumusta paremmin kuin tyhjä malli $F(8, 928) = 17.14, p < .001$, ja sen selityssaste oli kohtalainen, korjattu $R^2 = .121$.¹

Mallin standardoimattomat regressiokertoimet, niiden keskivirheet, p-arvot, luottamusvälit sekä efektikoon estimaatit (etan neliöt) on esitetty Taulukossa 4.

Taulukko 4

Covid-19-uskomustaipumusta selittävien muuttujien regressiokertoimet, keskivirheet, regressiokertoimien 95 %:n luottamusvälit, p-arvot ja osittaisetetan neliöt, (N = 937).

Muuttuja	B	SE	95 % CI	p	η_p^2
Kansalaisaktivismi	0.38	0.57	-0.70–1.53	.51	.001
Arkiset vaikuttamisen keinot	-0.92	0.57	-2.14–0.11	.11	.003
Äänestäminen	-2.49	0.51	-3.58– (-1.60)	.001*	.028
Sukupuoli (naiset)	0.13	0.85	-1.43–1.90	.88	.000
Ikä	-0.04	0.03	-0.09–0.02	.17	.002
Koulutustausta (muut)	5.80	1.73	2.29–9.08	.001*	.011
Koulutustausta (perus- tai kansakoulun käyneet)	9.51	1.62	6.14–12.50	.001*	.034

¹ Mallin selityssaste parani hieman poikkeavien tutkittavien poistojen myötä, mutta päätuloksiin vaikuttavia muutoksia ei uudessa mallissa tapahtunut. Mallin selityssaste oli kohtalainen, korjattu $R^2 = .141$. Tulossiosiossa on raportoitu tulokset ennen poikkeavien havaintojen poistoa.

Muuttuja	<i>B</i>	<i>SE</i>	95 % <i>CI</i>	<i>p</i>	η_p^2
Koulutustausta (toisen asteen tutkinnon suorittaneet)	7.44	0.96	5.41–9.18	.001*	.058

Lisätietoja = * $p < .001$

Sukupuolella miehet olivat vertailuryhmä

Koulutustaustassa korkeasti koulutetut olivat vertailuryhmä

Ensin taulukosta 4 tarkasteltiin taustamuuttujien yhteyksiä Covid-19-uskomustaipumukseen. Havaittiin, että kovariaateista ikä tai sukupuoli eivät olleet tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä Covid-19-uskomustaipumukseen ($p > .05$). Koulutustaustalla puolestaan havaittiin olevan tilastollisesti merkitsevä yhteys Covid-19-uskomustaipumukseen ($p < .001$). Tulosten perusteella havaittiin, että korkeasti koulutuneilla oli kaikista koulutustaustoista keskimäärin vähemmän Covid-19-uskomustaipumusta verrattuna matalamman koulutuksen ryhmiin. Perus- tai kansakoulun käyneillä oli kaikista koulutustaustoista keskimääräisesti eniten Covid-19-uskomustaipumusta.

Koulutustaustan eri luokkien välisiä eroja Covid-19-uskomustaipumuksessa haluttiin tarkastella vielä tarkemmin, joten luokkien eroja tarkasteltiin post hoc -testillä. Eri koulutustasojen vertailut suoritettiin Tukey-HSD-testillä. Tulokset osoittivat, että korkeasti koulutetut erosivat tilastollisesti merkitsevästi kaikista muista koulutusluokista ($p < .05$). Koulutustaustoista kategoriaan ”muut” kuuluvat, perus- tai kansakoulun käyneet sekä toisen asteen tutkinnon suorittaneet eivät eronneet tilastollisesti merkitsevästi keskenään.

Seuraavaksi tarkasteltiin yhteiskunnallisen aktiivisuuden yhteyttä Covid-19-uskomustaipumukseen. Yhteiskunnallisista aktiivisuuden tyyleistä kansalaisaktiivisilla ei havaittu olevan tilastollisesti merkitsevää yhteyttä Covid-19-uskomustaipumukseen ($p > .05$). Huolimatta siitä, että alustavissa korrelaatiokertoimien tarkastelussa arkisilla vaikuttamisen keinoilla ja Covid-19-uskomustaipumuksella havaittiin olevan tilastollisesti merkitsevä yhteys, arkisen vaikuttamisen keinoille ei löytynyt merkitsevää vaikutusta Covid-19-uskomustaipumukseen ($p > .05$). Yhteiskunnallisen aktiivisuuden tyyleistä äänestämällä oli tulosten mukaan tilastollisesti merkitsevä vaikutus Covid-19-uskomustaipumukseen ($p < .001$). Tulosten perusteella tutkittavilla, jotka käyttivät äänestämistä yhteiskunnallisen

vaikuttamisen muotona, oli vähemmän Covid-19-uskomustaipumusta kuin sellaisilla tutkittavilla, jotka eivät äänestäneet.

4 Pohdinta

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena oli selvittää suomalaisen väestökyselyn avulla, onko yhteiskunnallisella aktiivisuudella yhteys Covid-19-uskomustaipumukseen.

Tutkimuksessa yhteiskunnallinen aktiivisuus jaettiin kolmeen vaikuttamisen tyyliin, jotka olivat äänestäminen, kansalaisaktivismi ja muut arkiset vaikuttamisen keinot. Hypoteesi oli, että korkeampi yhteiskunnallinen aktiivisuus on yhteydessä matalampaan Covid-19-uskomustaipumukseen. Taustamuuttujia tutkimuksessa olivat tutkittavien ikä, sukupuoli sekä koulutustausta. Yhteiskunnallisen aktiivisuuden tyyleistä vain äänestäminen oli yhteydessä Covid-19-uskomustaipumukseen. Havaittu yhteys oli negatiivinen, eli korkeampi äänestyskäyttäytyminen oli yhteydessä matalampaan uskomustaipumukseen.

Taustamuuttujista vain koulutustausta oli yhteydessä Covid-19-uskomustaipumukseen. Korkeasti koulutetut saivat muihin koulutusluokkiin verrattuna alhaisempia pisteitä uskomustaipumuksesta, kun taas perus- tai kansakoulun käyneet saivat kaikista koulutusluokista korkeimpia uskomustaipumuspisteitä.

4.1 Yhteiskunnallisen aktiivisuuden yhteys Covid-19-uskomustaipumukseen

Salaliittoteorioihin uskomiselle altistaa Douglasin ja kollegoiden (2017) mukaan kolme erilaista päämotiivia, joihin uskomustaipumus vastaa. Näitä motiiveja ovat episteemiset, eksistentiaaliset ja sosiaaliset motiivit. Yhteiskunnallisen aktiivisuuden voidaan myös ajatella vastaavan näihin ihmisen perusmotiiveihin esimerkiksi vähentämällä sattumanvaraisuuden tunnetta, tarjoamalla kokemusta omasta toimijuudesta ja vastaamalla tarpeeseen kokea kuuluvansa tiettyyn sisäryhmään.

Aiemmissä tutkimuksissa on havaittu matalan valmiuden vaikuttaa yhteiskunnallisesti olevan yhteydessä salaliittoteorioihin uskomiseen (Ardèvol-Abreu ym., 2020; Butler ym., 1995; Jolley & Douglas, 2014). Aiempien tutkimusten perusteella vaikuttaisi siltä, että korkeampi yhteiskunnallinen aktiivisuus on yhteydessä alhaisempaan taipumukseen uskoa salaliittoteorioihin. Tästä tutkimuksesta saadut tulokset tukevat aiheesta saatuja aiempia tutkimustuloksia.

Yhteiskunnallisen aktiivisuuden tyyleistä vain äänestämällä oli yhteys Covid-19-uskomustaipumukseen. Aktiivisesti äänestävät tutkittavat näyttäisivät uskovan vähemmän episteemisesti epäilyttäviä Covid-19-uskomuksia kuin vähän äänestävät tutkittavat. Butlerin

ja kumppaneiden (1995) tutkimuksessa havaittiin salaliittoteorioille altistumisen vähentävän äänestysalttiutta. Tämän tutkimuksen tulos tukee havaintoa siitä, että salaliittoteorioihin uskomisella ja vähentyneellä äänestämällä on yhteys.

Kansalaisaktivismilla ja arkisilla vaikuttamisen keinoilla ei löydetty olevan vastaavaa yhteyttä Covid-19-uskomustaipumukseen. On mahdollista, että yhteiskunnallisen aktiivisuuden tyyleistä äänestäminen tarjoaa ihmiselle vahvinta kontrollintunnetta, mikä voisi selittää saatua tulosta, sillä korkean kontrollintunteen on havaittu lisäävän kansalaisten äänestysaktiivisuutta (Smith, 2022). Aiemmissä tutkimuksissa on havaittu korkean kontrollintunteen olevan yhteydessä myös alhaisempaan Covid-19-salaliittoteorioihin uskomiseen (Van Mulukom ym., 2022; Van Prooijen & Acker, 2015), ja yhteiskunnallisen aktiivisuuden tarjoavan ihmisille kontrollintunnetta (Becker, 2005; Smith, 2022). Kuitenkin on mahdollista, että löydetty yhteys ei selity kontrollintunteella, sillä myös kansalaisaktivismin ja arkisten vaikuttamisen keinojen voidaan ajatella lisäävän tunnetta kontrollista. Mahdollisesti äänestyskäyttäytymisen yhteys Covid-19-uskomustaipumukseen selittyy esimerkiksi luottamuksella päättäjiä ja poliittista järjestelmää kohtaan. Aiemmissä tutkimuksissa on havaittu, että yhteiskunnallisiin instituutioihin luottaminen on yhteydessä taipumukseen äänestää (Lee & Schachter, 2019), ja alhainen luottamus hallitukseen oman maan hallitusta ja virallisia instituutteja kohtaan on yhteydessä korkeampaan taipumukseen uskoa Covid-19-salaliittoteorioita (Van Mulukom ym., 2022).

4.2 Taustamuuttujien yhteys Covid-19-uskomustaipumukseen

Taustamuuttujista iällä tai sukupuolella ei tässä tutkimuksessa löydetty yhteyttä Covid-19-uskomustaipumukseen. Aiemmissä tutkimuksissa on havaittu, että nuoremmilla ihmisillä on enemmän erilaisia koronaan liittyviä virheellisiä uskomuksia kuin vanhemmilla ihmisillä (Allington ym., 2021; De Coninck ym., 2021). Iän ja Covid-19-uskomustaipumuksen välisen yhteyden puuttumista voi selittää se, että tässä tutkimuksessa vastaajien ikäjakauma oli painottunut vanhempiin ihmisiin. Mahdollisesti, jos vastaajissa olisi ollut enemmän nuoria vastaajia, nuoren iän yhteys uskomustaipumukseen olisi saattanut tulla esiin.

Sukupuolen yhteydestä Covid-19-uskomustaipumukseen on saatu ristiriitaista tietoa eri tutkimusten ja maiden välillä (Van Mulukom ym., 2022). Ristiriitaiset tulokset voivat selittyä sillä, että sukupuolen vaikutus ei ole yksiselitteinen, vaan se voi riippua muista tekijöistä, kuten koulutustaustasta, iästä ja tulotasosta. Van Mulukom kollegoineen (2022) havaitsi, että

laajoissa salaliittoteoriakyselyissä ei tyypillisesti löydetä sukupuolelle merkitsevää yhteyttä, mutta yksittäisiin väitteisiin uskomisessa eroja sukupuolten välillä löydetään. On siis merkitystä sillä, millä tavalla tietoa salaliittoihin uskomisesta kerätään. Tässä tutkimuksessa hyödynnettiin useita erilaisia koronaan liittyviä väitteitä, mikä saattaa osittain selittää sitä, ettei sukupuolella havaittu olevan yhteyttä Covid-19-uskomustaipumukseen.

Taustamuuttujista vain koulutuksella oli yhteys Covid-19-uskomustaipumukseen. Tulosten perusteella korkeammin koulutettujen vastaajien uskomustaipumus oli alhaisempaa kuin millään muulla koulutustaustalla. Vastaavasti perus- tai kansakoulun käyneillä Covid-19-uskomustaipumusta oli koulutusluokista eniten. Aiemmassa tutkimuksessa on löydetty yhteys alhaisen koulutuksen sekä korkeamman Covid-19-uskomustaipumuksen välillä (Georgiou ym., 2020). Tästä tutkimuksesta saadut tulokset tukevat tätä löydöstä.

Koulutustaustan yhteyttä salaliittoteorioihin uskomiseen voidaan selittää sillä, että aiemmissa tutkimuksissa on havaittu sekä alhaisen analyttisen päättelyn (Stoica & Umbreş, 2021; Swami ym., 2014) että alhaisen tieteellisen päättelyn (Čavojevová ym., 2020) olevan yhteydessä taipumukseen uskoa salaliittoteorioita. Aiemmassa tutkimuksessa on havaittu analyttisen päättelyn mahdollisesti selittävän korkeamman koulutustason yhteyttä matalampaan taipumukseen uskoa salaliittoteorioita (Ballová Mikušková, 2023; Van Prooijen, 2017). Tämä voi selittää sitä, miksi tutkimuksessa havaittiin korkeammin koulutettujen uskovan muita koulutusluokkia vähemmän Covid-19-uskomuksiin.

4.3 Tutkimuksen vahvuudet ja rajoitteet

Toteutettuun tutkimukseen liittyy vahvuuksia ja rajoitteita, jotka on hyvä ottaa huomioon tulevia tutkimuksia suunniteltaessa, sekä tämän tutkimuksen tuloksia tarkasteltaessa. Tutkimuksen otos valikoitiin satunnaisotannalla suomalaisesta väestöstä, joten tulokset eivät välttämättä ole sovellettavissa muihin maihin. On kuitenkin tärkeää saada informaatiota monesta eri maasta, jotta maiden välisiä eroavaisuuksia ja samankaltaisuuksia voidaan tarkastella. Tutkimuksesta saatiin arvokasta tietoa nimenomaan suomalaisten Covid-19-uskomustaipumuksesta. Satunnaisotanta vähentää tutkimuksen valikoitumisharhaa, ja tutkimuksessa mukana ollut otos kuvastaa näin hyvin kiinnostuksen kohteena olevaa perusjoukkoa.

Kysely lähetettiin vastaajille 2021 syyskuussa, jolloin pandemia on ollut edelleen ajankohtainen ja erilaiset Covid-19-uskomukset ovat olleet esillä. Kyselystä saatu tieto on siis ajankohtaisesti kerättyä. Kyselyssä kartoitettiin laajasti erilaisia episteemisesti epäilyttäviä Covid-19-uskomuksia, joten niiden pohjalta saatiin luotua hyvin ilmiötä kuvaava muuttuja. Myös yhteiskunnallista aktiivisuutta kartoitettiin kyselyssä kattavasti, jolloin laajasta käsitteestä voitiin erotella kolme erilaista yhteiskunnallisen aktiivisuuden tyyliä. Muuttujan jakaminen sitä tarkentaviin tyyleihin tarjoaa tutkimuskysymyksen kannalta kiinnostavaa ja tarkempaa lisätietoa, kuin pelkkä yhteiskunnallisen aktiivisuuden kattokäsite pystyisi tarjoamaan.

Tutkimuksessa käytettiin tiedonkeruumenetelmänä vastaajille lähetettyä kyselytutkimusta. On mahdollista, että tutkittavat ovat vastanneet kyselyyn sosiaalisesti suotavilla tavoilla sen sijaan, että olisivat vastanneet kysymyksiin rehellisesti. Erityisesti tehdyn tutkimuksen aihe, joka sisältää uskomuksia Covid-19-salaliittoteorioista ja -misinformaatiosta, voi aiheuttaa tutkittavissa halua vastata yleisen normin mukaan hyväksytyllä tavalla. Kuitenkin kyselyn anonymiteetti lisää todennäköisyyttä sille, että kyselyyn on uskallettu antaa rehellisiä vastauksia.

Kyselytutkimus sisälsi paljon erilaisia kartoitettavia osa-alueita, ja sen täyttämiseen meni joidenkin tutkittavien vapaiden kommenttien mukaan kauan. Pitkä kyselytutkimus saattaa johtaa tutkittavien väsymiseen kyselyn edetessä, jolloin he eivät välttämättä jaksaa keskittyä kunnolla kyselyn loppuun asti. Tämä lisää mahdollisuutta sille, että loppupuolella kyselyä osa vastauksista on huolimattomasti annettu. Toisaalta kysely lähetettiin tutkittaville koteihin, jolloin he ovat voineet säädellä omaa jaksamistaan pitämällä esimerkiksi taukoja vastaamisen aikana. Koska tutkittavat eivät täyttäneet kyselyä valvotuissa oloissa, erilaiset vastaushetken kontrolloimattomat tilannetekijät saattavat vaikuttaa annettuihin vastauksiin. Kuitenkin lähettämällä kysely tutkittaville kotiin mahdollisti suuren otoksen saamisen aika- ja kustannustehokkaasti, mikä parantaa tutkimuksen tulosten yleistettävyyttä.

Tutkimukseen vastanneiden keski-ikä ollessa yli viisikymmentä vuotta, tulokset eivät välttämättä anna yleistettävää kuvaa nuoremasta väestöosasta. Ikäjakauman ollessa vanhempaan ikäpolveen painottuva, saattavat nuorempien ihmisten Covid-19-uskomukset jäädä aliedustetuiksi. Huolimatta siitä, että tulokset eivät välttämättä anna yleistettävää tietoa nuoremasta sukupolvesta, vastaajien keski-ikä kuvastaa todennäköisesti Suomen

väestörakenteen ikäjakaumaa realistisesti, sillä kysely on lähetetty vastaajille satunnaisotannalla. Tehdyn katoanalyysin perusteella on silti mahdollista, että vanhempien tutkittavien vastaamisaktiivisuus ja -tarkkuus on korkeammalla kuin nuorempien, jolloin pientä vinoumaa ikäjakaumassa saattaa syntyä.

Saaduista tuloksista ei voida tehdä syy-seurauspäätelmiä, vaan tutkimus tarjoaa ainoastaan tietoa yhteyksien olemassaolosta ja voimakkuudesta. Tutkimuksen tulosten perusteella ei voida myöskään päätellä sitä, johtaako aktiivinen yhteiskunnallinen osallistuminen alhaisempaan uskomustaipumukseen, vai johtaako korkeampi uskomustaipumus alhaisempaan yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Jotta tuloksia voitaisiin hyödyntää esimerkiksi interventioiden kehittämiseen, tarvitaan vielä lisää tutkimusta aiheesta. Tämä tutkimus tarjoaa kuitenkin arvokasta ja ainutlaatuista tietoa Covid-19-uskomustaipumuksesta suomalaisessa väestössä ja luo hyvän pohjan tulevaisuuden jatkotutkimuksille.

4.4 Jatkotutkimusehdotukset

Tässä tutkimuksessa selvitettiin yhteiskunnallisen aktiivisuuden ja Covid-19-uskomustaipumuksen välistä yhteyttä. Yksi mahdollinen selittävä tekijä muuttujien välisen yhteyden taustalla on kontrollintunne. Jatkotutkimuksissa olisi tärkeää tutkia, onko kontrollintunteella mediaattorivaikutusta yhteiskunnallisen aktiivisuuden ja Covid-19-uskomustaipumuksen välillä. Tätä voitaisiin tutkia kartoittamalla vastaajien kokemusta omasta kontrollintunteestaan. Mahdollisesti yhteiskunnallisen aktiivisuuden ja Covid-19-uskomustaipumuksen välistä yhteyttä voi selittää myös luottamuksen tunne päättäjiä ja hallintojärjestelmää kohtaan. Tätäkin mahdollista mediaattorivaikutusta voitaisiin jatkotutkimuksissa selvittää esimerkiksi kartoittamalla vastaajien kokemusta siitä, kuinka vahvasti he luottavat erilaisiin yhteiskunnallisiin instituutteihin

Jatkotutkimusten kannalta olennaista olisi selvittää lisää sitä, miksi nimenomaan äänestäminen vaikuttaisi olevan kaikista yhteiskunnallisen aktiivisuuden tyyleistä yhteydessä Covid-19-uskomustaipumukseen. On mahdollista, että koulutustaustalla on suoran yhteyden lisäksi olemassa epäsuora yhteys uskomustaipumukseen äänestämisen kautta. Tässä tutkimuksessa havaittiin koulutustaustan olevan yhteydessä vastaajien äänestyskäyttäytymiseen. Tulevissa tutkimuksissa tätä yhteyttä olisi hyvä tarkastella lisää. Lisäksi äänestyskäyttäytyminen voi viestiä luottamuksesta demokratiaan ja poliittiseen järjestelmään. Luottamuksen tunteen on havaittu olevan yhteydessä alhaisempaan

salaliittoteorioihin uskomiseen (Garrett & Weeks, 2017; Van Mulukom ym., 2022). Äänestyskäyttäytymisen yhteyttä koronaukomuksiin voisi siis tulevaisuudessa tutkimuksissa tarkastella luottamuksetunteen kautta.

Läällä havaittiin tässä tutkimuksessa olevan kohtalainen negatiivinen yhteys arkisiin vaikuttamisen keinoihin. Tulevaisuudessa tätä yhteyttä olisi hyvä tarkastella lisää ja selvittää, löydettäisiinkö myös arkisten vaikuttamisen keinojen ja Covid-19- uskomustaipumuksen välille yhteys, jos otettaisiin tutkimuksessa huomioon se ikäryhmä, joka näyttäisi aktiivisemmin hyödyntävän arkisia vaikuttamisen keinoja.

Tulevien aiheesta tehtävien tutkimusten yleistettävyyden vuoksi jatkotutkimuksissa olisi tärkeää saada mukaan isoja määriä tutkittavia, jotka edustaisivat mahdollisimman hyvin kiinnostuksen kohteena olevaa perusjoukkoa. Erityisesti nuorten ihmisten vastaamisprosenttia olisi hyvä saada parannettua tulevaisuudessa, sillä tässä tutkimuksessa osa nuoremmista vastaajista jätti joko vastaamatta koko kyselyyn, tai he vastasivat siihen vain osittain. Jatkotutkimuksissa olisi hyvä ottaa paremmin huomioon muunsukupuoliset, joita tässä tutkimuksessa oli liian vähän tilastollisten analyysien toteuttamiseksi.

Tulevaisuudessa olisi tärkeää pyrkiä hyödyntämään saatuja tuloksia interventioiden kehittämisessä. On tärkeää oppia saadun tiedon pohjalta tunnistamaan, millaiset tekijät altistavat ihmiset kriisien aikana episteemisesti epäilyttävien väitteiden uskomiselle. Kun taustasyöt opitaan tunnistamaan, voidaan tietoa hyödyntää interventioita sekä ennaltaehkäiseviä menetelmiä kehittäessä.

Yksi mahdollinen interventio voisi olla ihmisten kannustaminen demokraattisiin prosesseihin osallistumiseen, kuten äänestämiseen. Tällaista kannustamista voitaisiin toteuttaa esimerkiksi kouluissa osana yhteiskuntaopin tunteja sekä erilaisilla kampanjoilla, joissa ilmaistaan yhteiskunnallisella aktiivisuudella olevan oikeita mahdollisuuksia vaikuttaa ihmisille tärkeisiin asioihin. Myös algoritmien kehittämistä voitaisiin hyödyntää, kun pyritään kehittämään ihmisten osallistumista yhteiskunnalliseen toimintaan. Algoritmien avulla voidaan ohjata ihmisille enemmän vaikuttamiseen kannustavaa sisältöä, sekä tietoa matalan kynnyksen vaikuttamisen mahdollisuuksista. Erityisesti vaalien aikana tietoa siitä, miksi kannattaa äänestää ja miten äänestäminen käytännössä tapahtuu, olisi tämän tutkimuksen tiedon valossa hyvä jakaa erilaisilla sosiaalisen median alustoilla ja perinteisissä medioissa.

Tietoa tulisi pyrkiä jakamaan kohdennetusti siten, että viestinnällä pyrittäisiin saavuttamaan niitä ihmisryhmiä, joiden yhteiskunnallinen aktiivisuus on alhaista. Tämän tutkimuksen tulosten perusteella olisi perusteltua myös pyrkiä kannustamaan ihmisiä kouluttautumaan ja keskittyä esimerkiksi kouluissa analyyttisen ajattelun kehittämiseen ja kriittiseen medianlukutaitoon. Näitä taitoja voitaisiin tuoda vielä kiinteämmin osaksi opetussuunnitelmaa.

Pandemioihin ja terveyteen liittyvien virheellisten uskomusten vähentäminen on erityisen tärkeää siksi, että voidaan vähentää tällaisten uskomusten mukanaan tuomia lieveilmiöitä, kuten negatiivista terveysohjeistusten noudattamista sekä terveystiedossa asiantuntijoiden, tutkijoiden ja lääkäreiden antaman informaation ohittamista.

4.5 Yhteenveto

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, onko yhteiskunnallisella aktiivisuudella yhteyttä Covid-19-uskomustaipumukseen suomalaisessa väestössä. Tutkimuksen perusteella yhteiskunnallisen aktiivisuuden tyyleistä äänestäminen oli yhteydessä alhaisempaan Covid-19-uskomustaipumukseen, kun taas kansalaisaktivismi ja arkiset vaikuttamisen keinot eivät olleet yhteydessä uskomustaipumukseen. Erityisesti nyky-yhteiskunnassa, jossa sosiaalisen median eri alustojen kautta leviää paljon terveyteen liittyvää misinformaatiota sekä salaliittoteorioita, on tämän ilmiön tutkiminen ajankohtaista ja tärkeää. Saadun tiedon avulla voidaan selvittää, miten erityisesti kriisien aikana esiin nousevaa uskomustaipumusta hillitseviä interventioita voitaisiin kehittää. Tutkimus antaa hyvän pohjan tuleville tutkimuksille ja laajentaa ymmärrystä siitä, millaiset mekanismit toimivat Covid-19-uskomustaipumuksen taustalla. Tulosten perusteella voidaan lähteä toteuttamaan tutkittuun tietoon perustuvia interventioita, joiden tarkoituksena on lisätä kansalaisten äänestyskäyttäytymistä ja yhteiskunnalliseen toimintaan osallistumista. Tutkimustulosten pohjalta voidaan myös perustella kouluttautumisen kannattavuutta. Tällaisten toimenpiteiden avulla voidaan vahvistaa kansalaisten yhteiskunnallista osallistumista, mikä voi vähentää virheellisen terveystiedon vaikutuksia ja tukea paremmin informoitua päätöksentekoa erityisesti kriisitilanteissa.

Lähteet

- Abalakina-Paap, M., Stephan, W. G., Craig, T., & Gregory, W. L. (1999). Beliefs in conspiracies. *Political Psychology, 20*(3), 637–647. JSTOR.
- Allington, D., Duffy, B., Wessely, S., Dhavan, N., & Rubin, J. (2021). Health-protective behaviour, social media usage and conspiracy belief during the COVID-19 public health emergency. *Psychological Medicine, 51*(10), 1763–1769.
<https://doi.org/10.1017/S003329172000224X>
- Ardèvol-Abreu, A., Gil De Zúñiga, H., & Gámez, E. (2020). The influence of conspiracy beliefs on conventional and unconventional forms of political participation: The mediating role of political efficacy. *British Journal of Social Psychology, 59*(2), 549–569. <https://doi.org/10.1111/bjso.12366>
- Ballová Mikušková, E. (2023). Education and conspiracy beliefs: A replication of van Prooijen (2017). *Applied Cognitive Psychology, 37*(1), 174–188.
<https://doi.org/10.1002/acp.4037>
- Barrett, M., & Pachi, D. (2019). *Chapter 1 Civic and political engagement among youth: Concepts, forms and factors*. Taylor & Francis.
- Becker, R. (2005). Political Efficacy und Wahlbeteiligung in Ost- und Westdeutschland. *Swiss Political Science Review, 11*(1), 57–86. <https://doi.org/10.1002/j.1662-6370.2005.tb00048.x>
- Butler, L. D., Koopman, C., & Zimbardo, P. G. (1995). The psychological impact of viewing the film "JFK": Emotions, beliefs, and political behavioral intentions. *Political Psychology, 16*(2), 237. <https://doi.org/10.2307/3791831>
- Butter, M., & Knight, P. (2023). *Covid conspiracy theories in global perspective* (1. p.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003330769>

- Čavojová, V., Šrol, J., & Jurkovič, M. (2020). Why should we try to think like scientists? Scientific reasoning and susceptibility to epistemically suspect beliefs and cognitive biases. *Applied Cognitive Psychology*, *34*(1), 85–95. <https://doi.org/10.1002/acp.3595>
- De Coninck, D., Frissen, T., Matthijs, K., d’Haenens, L., Lits, G., Champagne-Poirier, O., Carignan, M.-E., David, M. D., Pignard-Cheynel, N., Salerno, S., & Génereux, M. (2021). Beliefs in conspiracy theories and misinformation about COVID-19: Comparative perspectives on the role of anxiety, depression and exposure to and trust in information sources. *Frontiers in Psychology*, *12*, 646394. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.646394>
- Duan, W., Wang, J., Ho, M., Wong, J. Y. H., Choi, E. P. H., Lok, K. Y. W., & Fong, D. Y. T. (2024). Development and evaluation of an out-of-control scale measuring global contextual stressors across 20 countries and regions. *European journal of psychological assessment*, *1015-5759/a000854*. <https://doi.org/10.1027/1015-5759/a000854>
- Ehrman, J., Huttunen, T., Kiilakoski, T., Lohi, S., Myllyniemi, S., Risku, N., Söderlund, M., Tuohinen, T., Virkkunen, V., Wilhelmsson, N., & Wilska, T. (2013). Vaikuttava osa. Nuorisobarometri 2013, Liite 1. Valtion nuorisoneuvosto. https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2014/02/Nuorisobarometri_2013_lowres1.pdf
- Furman, A., Szczepańska, D., & Maison, D. (2022). The role of family, peers and school in political socialization: Quantitative and qualitative study of Polish young adults’ experiences. *Citizenship Teaching & Learning*, *17*(1), 123–143. https://doi.org/10.1386/ctl_00085_1
- Garrett, R. K., & Weeks, B. E. (2017). Epistemic beliefs’ role in promoting misperceptions and conspiracist ideation. *PLOS ONE*, *12*(9), e0184733. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0184733>
- Georgiou, N., Delfabbro, P., & Balzan, R. (2020). COVID-19-related conspiracy beliefs and their relationship with perceived stress and pre-existing conspiracy beliefs. *Personality and Individual Differences*, *166*, 110201. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110201>

- Gibbons, A., & Carson, A. (2022). What is misinformation and disinformation? Understanding multi-stakeholders' perspectives in the Asia Pacific. *Australian Journal of Political Science*, 57(3), 231–247.
<https://doi.org/10.1080/10361146.2022.2122776>
- John Bodner, Wendy Welch, & Ian Brodie. (2021). *COVID-19 Conspiracy theories: QAnon, 5G, the new world order and other viral ideas*. McFarland; eBook Collection (EBSCOhost).
<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=2678670&site=ehost-live&scope=site>
- Jolley, D., & Douglas, K. M. (2014). The social consequences of conspiracism: Exposure to conspiracy theories decreases intentions to engage in politics and to reduce one's carbon footprint. *British Journal of Psychology*, 105(1), 35–56.
<https://doi.org/10.1111/bjop.12018>
- Kaakinen, J. K., Goodarzi, A. M., Häikiö, T., Kivioja, P., Mäki, K. O., & Pritup, D. (2024). *Epistemically suspect beliefs about COVID-19: Results from a population survey in Finland*. <https://doi.org/10.31234/osf.io/wce3f>
- Lee, Y., & Schachter, H. L. (2019). Exploring the relationship between trust in government and citizen participation. *International Journal of Public Administration*, 42(5), 405–416. <https://doi.org/10.1080/01900692.2018.1465956>
- Lukić, P., Žeželj, I., & Stanković, B. (2019). How (ir)rational is it to believe in contradictory conspiracy theories? *Europe's Journal of Psychology*, 15(1), 94–107.
<https://doi.org/10.5964/ejop.v15i1.1690>
- Oleksy, T., Wnuk, A., Maison, D., & Łyś, A. (2021). Content matters. Different predictors and social consequences of general and government-related conspiracy theories on

- COVID-19. *Personality and Individual Differences*, 168, 110289.
<https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110289>
- Smith, B. A. (2022). It's all under control: Threat, perceived control, and political engagement. *Political Psychology*, 43(3), 419–436.
<https://doi.org/10.1111/pops.12769>
- Stoica, C. A., & Umbreş, R. (2021). Suspicious minds in times of crisis: Determinants of Romanians' beliefs in COVID-19 conspiracy theories. *European Societies*, 23(S1), S246–S261. <https://doi.org/10.1080/14616696.2020.1823450>
- Swami, V., Voracek, M., Stieger, S., Tran, U. S., & Furnham, A. (2014). Analytic thinking reduces belief in conspiracy theories. *Cognition*, 133(3), 572–585.
<https://doi.org/10.1016/j.cognition.2014.08.006>
- Van Mulukom, V., Pummerer, L. J., Alper, S., Bai, H., Čavojová, V., Farias, J., Kay, C. S., Lazarevic, L. B., Lobato, E. J. C., Marinthe, G., Pavela Banai, I., Šrol, J., & Žeželj, I. (2022). Antecedents and consequences of COVID-19 conspiracy beliefs: A systematic review. *Social Science & Medicine*, 301, 114912.
<https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2022.114912>
- Van Prooijen, J. (2017). Why education predicts decreased belief in conspiracy theories. *Applied Cognitive Psychology*, 31(1), 50–58. <https://doi.org/10.1002/acp.3301>
- Van Prooijen, J., & Acker, M. (2015). The influence of control on belief in conspiracy theories: Conceptual and Applied Extensions. *Applied Cognitive Psychology*, 29(5), 753–761. <https://doi.org/10.1002/acp.3161>
- Van Prooijen, J.-W., & Douglas, K. M. (2017). Conspiracy theories as part of history: The role of societal crisis situations. *Memory Studies*, 10(3), 323–333.
<https://doi.org/10.1177/1750698017701615>

Liitteet

Liite 1. Covid-19-uskomustaipumusta mittaavat väitteet

Covid-19-salaliittoteoriataipumusta mittaavat väittämät kyselyssä olivat 1 = 5G-verkot levittävät koronavirusta, 2 = viranomaiset ovat tarkoituksellisesti liioitelleet koronavirusrokotteeseen kuolleiden määrää, 3 = koronaviruksen näytteenottopuikkojen sterilisointiin yleisesti käytetty etyleenioksidi voi aiheuttaa syöpää, 4 = koronataudin (COVID-19) aiheuttava virus päästettiin tahallisesti liikkeelle kiinalaisesta laboratorion, 5 = koronarokotteilla istutetaan ihmisiin mikrosiru heidän tahtomattaan, 6 = koronarokotetut ihmiset levittävät ympärilleen koronaviruksen piikkiproteiineja, 7 = koronapandemia on osa maailmanlaajuista yritystä pakottaa jokainen ottamaan rokotus, 8 = Bill Gates on kehittänyt koronaviruksen hyötyäkseen siitä, 9 = mitään koronapandemiaa ei oikeasti ole, 10 = uutismedia on liioitellut koronapandemian olemassaoloa, 11 = koronarokotteissa ei ole mikrosirua, 12 = koronarokotteet voivat aiheuttaa mm. hedelmättömyyttä tai erektio-ongelmia, 13 = eri maiden presidenteillä on keskenään salaliitto ihmisten pitämiseksi kotona, jotta voitaisiin tehdä äänestäjien tahdon vastaisia päätöksiä, 14 = jokin taho levittää koronavirusta tarkoituksellisesti, 15 = koronavirus (SARS-CoV-2) kehitettiin alun perin laboratoriossa, 16 = globaali eliitti käyttää koronapandemiaa hyödykseen luodakseen uuden totalitaristisen maailmanhallituksen ja 17 = koronarokotteiden haitallisuutta peitellään.

Liite 2. Yhteiskunnallista aktiivisuutta mittaavat väitteet

Yhteiskunnallista aktiivisuutta mitattiin kysymyksellä: oletko yrittänyt vaikuttaa itsellesi tärkeisiin asioihin joillakin seuraavista tavoista viimeisen 5 vuoden aikana?

Vastausvaihtoehtoina olivat kyllä tai ei. Väittämiä olivat 1 = äänestämisen, 2 = äänestämättä jättäminen, 3 = asettuminen ehdolle vaaleissa, 4 = vaalityön tekeminen ehdokkaan puolesta, 5 = keskustelutilaisuuksiin tai kokouksiin osallistuminen esim. koulussa, nuorisotalolla tai jossain järjestössä, 6 = aktiivinen toimiminen esim. nuorisovaltuustossa tai jossain järjestössä, 7 = palautteen antaminen jostain palvelusta, 8 = aloitteen, vetoomuksen tai adressin allekirjoittaminen (myös netissä), 9 = nimien kerääminen aloitteeseen, vetoomukseen tai adressiin (myös netissä), 10 = osallistuminen mielenosoitukseen, 11 = osallistuminen lakkoon koulussa tai työpaikalla, 12 = osallistuminen maksu- tai ostoboikottiin, 13 = rakennuksen valtaaminen, 14 = toiminta porukalla jonkin asian puolesta tai vastaan, 15 =

kansalaistottelemattomuus tai suora toiminta, 16 = väkivalta, 17 = kirjoittaminen lehden yleisönosastoon, 18 = keskusteluun osallistuminen päättäjien kanssa tarkoituksena vaikuttaa päätöksentekoon, 19 = poliittisista asioista keskusteleminen sosiaalisessa mediassa tai nettifoorumeilla, 20 = ostopäätöksillä vaikuttaminen ja 21 = vapaaehtoistyö.